

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte fredag den 21. oktober 1955 kl. 14.

Formann: F i n n M o e .

Av komiteens medlemmer var følgende til stede: Botnen (for Bøyum), Hambro, Langhelle, Christiansen (for K. Knudsen), Finn Moe, Selvik, Aalmo (for H. Torp), Vatnaland, Ullmann (for Wikborg), Oscar Torp, Kjøs, Hareide, Røiseland, Hegna, Ingvaldsen, Klippenvåg og Watnebryn.

Følgende hadde meldt forfall: Reidar Carlsen, Sundt, Johan Wiik og Leirfall.

Fra Regjeringen var til stede: Utenriksminister Lange og forsvarsminister Handal.

Videre var til stede: Fra Utenriksdepartementet: utenriksråd Skylstad, statssekretær Dag Bryn, ekspedisjonssjef Jacobsen og byråsjef Kristiansen, fra Forsvarsdepartementet: statssekretær Sivert Nielsen.

Formannen: Dette møte er sammenkalt fordi utenriksministeren gjerne ville forelegge komiteen og rådføre seg med den om det forestående rådsmøte i NATO i Paris. Møtet var opprinnelig innkalt til onsdag formiddag, men på grunn av at utenriksministeren var syk, måtte det dessverre avlyses. Og da var den eneste tid som sto igjen, nå etter stortingsmøtet. Jeg gjør oppmerksom på at utenriksministeren skal reise kl. 4 med båten til København, og videre derfra til Paris, så lenger enn til kl. 15.30 kan vi i all fall ikke holde på.

Utenriksminister Lange: Jeg skal prøve å fatte meg i korthet. Jeg sa i min redegjørelse i Stortinget at det er ikke så meget som kan sies *offentlig* om det opplegg som de vestlige stormaktene har forberedt for de kommende forhandlinger i Genève, og som skal drøftes på møtet av utenriksministrene i Atlanterhavspakten kommende tirsdag. Men vi har jo gjennom Det faste råd, og personlig har jeg gjennom samtaler som jeg har hatt nå under mitt opphold i De Forente Stater i forbindelse med FN's generalforsamling, fått en del opplysninger som jeg gjerne i sammentrengt form vil gi komiteen, samtidig som jeg også gjerne vil skissere et norsk standpunkt til det opplegg som foreligger.

Vestmaktene har til hensikt å legge fram på møtet i Genève en idéskisse til en europeisk sikkerhetspakt, en europeisk sikkerhetspakt som vil være av forskjellig innhold alt ettersom et Tyskland som er blitt samlet gjennom frie valg, velger å stå fritt eller beslutter seg for å bli medlem av Atlanterhavspakten. Men forutsetningene for at de i det hele tatt for alvor vil gi seg inn på en drøfting av noe av de to alternativer, er sovjetisk aksept på tysk samling på grunnlag av frie valg.

Under forutsetning av at et samlet Tyskland velger å stå fritt, kan vestmaktene tenke seg å foreslå en sikkerhetspakt omfattende de fire stormaktene, Tyskland og et hittil ikke nærmere spesifisert antall stater i Europa både i øst og i vest. Det har ikke vært tatt noe definitivt standpunkt der til hvilken krets av land utenom stormaktene og Tyskland som skal være med.

Hvis Tyskland velger å stå fritt, skulle da denne sikkerhetspakt omfatte gjensidige garantier for det første mot angrep og bruk av vold i tvistemål som måtte oppstå mellom medlemmene i pakten og for det annet gjensidige forpliktelser til ikke å støtte noen som bruker vold eller går til angrep.

Skulle et samlet Tyskland velge å opprettholde medlemskap i Atlanterhavspakten, er vestmaktene villige til utover dette å tilby en gjensidig forpliktelse til konsultasjon og gjensidig hjelp mot en som bryter en av de to foregående forpliktelser. Men det er altså gjort betinget av at et samlet Tyskland velger å bli stående i det vestlige forsvarssamarbeid.

Det er stillet opp en del nærmere betingelser, at en sådan sikkerhetspakt må utformes slik at den ikke kommer i strid med de rettigheter og forpliktelser som følger av NATO eller Paris-avtalene, at de politiske garantiene i pakten ikke skal gjelde for mulige konflikter innenfor østblokken, at pakten gjennom bestemmelser, som jeg straks skal komme tilbake til, ikke må redusere det relative styrkeforhold mellom NATO og østblokken, eller rettere sagt ikke må svekke vestmaktens relative styrke.

De militære garantiene skulle gå ut på at der opprettes en sone, hvis bredde ikke er nærmere fastlagt, på begge sider av demarkasjonslinjen mellom et forenet Tyskland og østblokken. Der brukes med hensikt uttrykket «demarkasjonslinje» for ikke å gi en anerkjennelse til grensen Oder-Neisse som noen definitiv grense. Og i denne sone på begge sider av demarkasjonslinjen skal der etableres et system med begrensning og kontroll av væpnede styrker og rustninger etter følgende retningslinjer:

En skal bli enig om et maksimalnivå for de væpnede styrker, slik at militær balanse oppnås.

En skal bli enig om en begrensning av rustninger og våpen etter mønster av den avtale som gjelder for den vesteuropeiske union.

Dessuten skal en overveie særskilte tiltak hvor det gjelder disponeringen og plasseringen av styrker i de deler av sonen som ligger nærmest selve demarkasjonslinjen.

For hele dette sett av avtaler skal der gjennomføres en gjensidig inspeksjons- og kontrollordning.

Dette er hovedbestemmelsene i den avtale som de vil legge fram, ikke som et fullt utformet avtaleutkast, men som en idéskisse som grunnlag for en diskusjon, hvis Sovjet-representantene overhodet er villige til å innlate seg på noen realitetsdrøftelse – det er jo et stort spørsmål.

Det er ingen ting – kan man vel si – i det som er skjedd siden Genève-møtet og i det som skjedde på Genève-møtet i sommer, som tyder på at Sovjet-Samveldet i øyeblikket er villig til å akseptere det som er hovedforutsetningen for overhodet å fremlegge idéskissen til en sikkerhetspakt, nemlig tysk samling gjennom frie valg. Den overveiende oppfatningen er vel at Sovjet-Samveldet ikke anser det for aktuell politikk, som jeg sa det i redegjørelsen. De uttalelser som den sovjetiske representant Sjuslov kom med nå på 6 års feiringen i forrige uke, understreker det

ytterligere. Han sa der, at de kan ikke tenke seg på sovjetisk side å gå tilbake på de folkedemokratiske tilstander som er skapt i Øst-Tyskland.

Det har vært en del meningsforskjell om det overhodet kunne tenkes at Sovjet-regjeringen, når det kom til stykket, kunne gå med på frie valg og tysk samling og utenrikspolitisk handlefrihet for Tyskland, hvis han fikk tilstrekkelig vidtgående garantier. Det forutsetter da at Sovjet-Samveldet har holdt og holder på Øst-Tyskland vesentlig av militære sikkerhetshensyn. Men det er jo svært meget, ikke minst av det som har vært sagt etter Genève-møtet i sommer, som tyder på at det er av andre grunner Sovjet-Samveldet holder på Øst-Tyskland, at de tar sikte på å bruke det som basis for videre framstøt mot vest i Tyskland at deres mål er et sovjetisert Tyskland, og at hele deres politikk i øyeblikket går ut på å vinne tid, at de venter på situasjonen post Adenauer og på den svakhetsstilstand som de da regner med vil inntre i vest-tysk politikk, og at de i denne situasjon skal kunne oppnå en for seg gunstig løsning gjennom direkte forhandlinger med et Vest-Tyskland uten Adenauer.

Det kan selvfølgelig sies, og det har vært sagt under behandlingen av dette opplegg i de to møter i Det faste råd i Paris, at hvis man vurderer stillingen slik at Sovjet-Samveldet ikke er rede til overhodet å drøfte i dag tysk samling på grunnlag av frie valg, da er hele dette opplegg ikke realistisk som forhandlingsgrunnlag. Og ikke bare i drøftingene i Det faste råd, hvor dette ble sagt av den nederlandske representant på egne vegne, av den belgiske representant på sin regjerings vegne og av vår representant også nærmest på egne vegne, har det vært antydning at hvis man virkelig vil overbevise opinionen om at man vil fram til en forhandlingsløsning, må man ha en så å si annen linje å falle tilbake på. Og en slik annen linje har vært ventilert i to lederartikler i The times, den 15. og 17. oktober. Etter den første lederen henvendte den vest-tyske ambassadør seg i Foreign Office og spurte om dette var inspirert, og han fikk da omgående forsikring om at dette sto helt for The Times' regning, at det ikke hadde noen «backing» fra britisk regjeringshold.

Imidlertid faller den der skisserte annen linje sammen med det som var Edens forslag på Genève-møtet, nemlig at man skulle tilby – under forutsetning av at man ikke kommer noen vei med tysk samling – at det på begge sider av den nå eksisterende skillelinje skulle etableres en slik sone med gjensidig kontroll og eventuelt med en viss uttynning av styrkene på begge sider. Den tanken er blitt forkastet av amerikanerne på de møter som har vært holdt mellom de tre vestmaktens utenriksministre, og amerikanernes motstand er blitt kraftig støttet, såvidt jeg kan skjønne, av den vest-tyske utenriksminister, von Brentano. De er både i De Forente Stater og i den vest-tyske regjering redde for å komme med noe slags utspill som kan tas til inntekt for en anerkjennelse av status quo. Og de vil heller ta risikoen for å bli stående som de som inntar en så stram holdning at det i denne omgang ikke blir reelle forhandlinger, for på den måten å overbevise vest-tysk opinion om at det er vestmaktene som vil tysk samling, og at det er russerne som ikke vil tysk samling, - de vil heller ta risikoen for å bli stående som lite realistiske enn de vil ta risikoen for å låse fast status quo.

Det har vært antydnet som en ytterligere lokkemakt – hvis jeg kan si det slik – for russerne å gå med på tysk samling gjennom frie valg, at man skulle tilby dem innenfor en slik sikkerhetssone på begge sider av demarkasjonslinjen mellom et samlet Tyskland og Øst-Europa, å etablere en sovjetisk radarvarslingskjede langt inne på vest-europeisk område mot at vestmaktene skulle få en tilsvarende radarvarslingskjede like langt inne på øst-europeisk område. Men det forutsetter da at man har inntrykk av at Sovjet-representantene overhodet er villige til å forhandle selv.

Hvis jeg skal gi mitt inntrykk av de kontakter jeg hadde i New York med Molotov og med hans nærmeste medarbeidere, særlig Kusnetsov, som etter Molotovs tilbakereise var leder av den sovjetiske delegasjon, så har jeg ingen tro på at de i Genève for alvor er villige til å drøfte tysk samling. Mitt inntrykk av dem er at de nå synes de har god tid. De var avspent i hele sin opptreden, de synes at tiden arbeider for dem uten at de behøver å gjøre noe annet enn fortsatt å være vennlige og omgjengelige, og at de i hvert fall i dette spørsmålet vil vinne tid. Derimot kommer de ganske sikkert til fra sovjetisk side å kjøre fram med sitt forslag om sikkerhetspakt slik jeg skisserte den i redegjørelsen nå nettopp. Men det er jo et opplegg som overhodet ikke kan diskuteres fra vestmakthold. Dessuten kommer de, etter alt å dømme, i Genève til forsøke både fra vestmakthold og fra sovjetisk hold å se om de kan komme noe videre i nedrustningsspørsmålene. Der er det altså skjedd en viss gjensidig avklaring av standpunktene. Det er skjedd en viss tilnærming mellom det russiske og det amerikanske standpunkt hvor det gjelder inspeksjonsordningen. Russerne har enda ikke gitt noen definitiv reaksjon på Eisenhowers forslag om utveksling av planer og inspeksjon i luften, og de kommer ikke til å gjøre det, så vidt jeg kan skjønne etter de samtaler jeg hadde der borte, først og fremst med Molotov, før amerikanerne sier at de, samtidig med at det inngås en slik avtale, også er villige til å inngå en avtale om nedrustning til bestemte nivåer og en timeplan for nedrustning og for avskaffelse av den kjernefysiske våpen. Der står for øyeblikket den amerikanske regjering på det standpunkt at den ikke har sagt seg villig til å innlate seg på en slik avtale. Den vil ha avtalen om gjensidig inspeksjon og om utveksling av planer i havn først, og så, når den ser om denne inspeksjonsplanen virker i praksis, vil den gå inn på forhandlinger om nedrustning og om en timeplan. Der står altså standpunktene så langt fra hverandre, og det er vel all mulig grunn til å regne med at så lenge Eisenhower er syk, skjer det ingen endring i det amerikanske standpunkt. Derfor har jeg for min del, trass i optimistiske uttalelser både offentlig og privat fra den amerikanske utenriksminister, liten tro på at det skjer noe vesentlig i nedrustningsspørsmålet i Genève i denne omgang. Den britiske utenriksminister sa i en samtale jeg hadde med ham at han for sin del hadde liten tro på at man kom noen vei hverken i det tyske samlingssspørsmålet, i spørsmålet om sikkerhetspakten eller i spørsmålet om nedrustning, men at det er desto viktigere at man i det siste punktet på dagsordenen, utbyggingen av kontakten mellom øst og vest, virkelig kommer frem til konkrete resultater på Genève-møtet, så ikke møtet går fra hverandre uten resultater i det hele tatt. Og han håpet dessuten at man kunne oppnå enighet om å komme sammen til et

nytt møte for å drøfte tysk samling, sikkerhetspakt og nedrustning. Så meget om det vi vet om opplegget og om forventningene – eller mangelen på sådanne – fra vestmakthold.

Hvor det gjelder om å gi en norsk reaksjon, er det vel rimelig at vi sier oss enige i at det er viktig å fastholde kravet om tysk samling etter frie valg og full frihet for et samlet Tyskland til selv å dirigere sin utenrikspolitiske kurs, og at vi mener at det er viktig at det blir gjort klart for opinionen at det er Sovjetsamveldet som står i veien for en samling av Tyskland. Av hensyn til den tyske opinion tror jeg for min del at det er viktig, men der må legges vesentlig vekt på presentasjonen av det hele, slik at man får overbevist den tyske opinion om at dette er situasjonen.

Hvor det er spørsmål om sikkerhetspakt, tror jeg det er et synspunkt som det kan være grunn til å hevde fra vår side, at en ikke kan se spørsmålet om en slik sikkerhetspakt i Europa uten i forbindelse med en generell nedrustningsavtale. Så lenge det nåværende styrkeforhold består, må rent militære sikkerheshensyn, rent strategiske betraktninger, tillegges avgjørende vekt for vårt og for alle NATO-lands vedkommende. Skal vi kunne tenke oss å gå inn på en sikkerhetspakt-ordning med innrømmelser, så må forutsetningen være en virkelig minskning av den trusselen vi står overfor fra sovjetisk side mot mot-innrømmelser fra vår side, og en inspeksjonsordning som gjør at vi virkelig kan feste noen lit til at trusselen er minsket.

Hvor det gjelder den foreliggende skisse til en sikkerhetsordning, er det vel grunn til å si at vi synes at grunntanken der er positiv, at det vil være et stort skritt fremover om begge parter i et bredt område av Europa berøvet hverandre muligheten for å gå til et plutselig angrep, begrenset sine styrker og kontrollerte hverandres militære aktivitet, og at en slik ordning, hvis man kan nå frem til den, kan gi muligheter for å skape et minstemål av tillit mellom øst og vest.

De mere formelle garantiene om ikke-angrep og ikke-bruk av vold og ikke-støtte til en angriper, er av mindre betydning enn en slik avtale om en virkelig konkret begrensning av de militære styrker og om gjensidig inspeksjon og kontroll.

Når det gjelder spørsmålet om hvilke stater som bør være med i en eventuell sikkerhetspakt, så er det jo vanskelig, som jeg sa i min redegjørelse, å ta standpunkt til det så lenge det er så uklart hva en slik pakt vil innebære. For vårt vedkommende kan det i all fall ikke være nødvendig å ta noen stilling til vårt eventuelle medlemskap på det nåværende tidspunkt, men jeg tror det vil være i vår interesse å arbeide for at spørsmålet blir holdt åpent, sådan at vi ikke er utestengt, en har muligheter for, når vi først ser om en pakt kommer i stand og hvordan en pakt kan forberedes og hvordan innholdet blir, da å ta standpunkt til om vi bør være med eller ikke.

Der kan det gjøres gjeldende argumenter både for og imot. En kan si at så lenge en har NATO og medlemskapet der, kan medlemskap i en slik sikkerhetspakt rent militært ikke gi oss noen vesentlig økt sikkerhet. Men utenrikspolitisk kan det jo fremstille seg som ytterst betenkelig hvis hele den sentrale gruppe av medlemsland i NATO går inn i et slikt arrangement, og vi blir stående utenfor. Og hvis man først gir seg inn på tanken om et sikkerhetsbelte med gjensidig kontroll og

begrensning av de militære styrker, så synes det jo meningsløst at et strategisk så viktig område som Norge med Nord-Norge og på den andre siden de nordiske områder av Sovjetsamveldet mot Finland og Skandinavia skulle holdes utenfor en slik ordening. Men som sagt, jeg tror at på dette møtet er alt, som det kan ha noen praktisk hensikt å si, at vi innstendig vil henstille at spørsmålet om medlemskap blir holdt åpent inntil man ser nærmere om det overhodet finnes muligheter for en pakt med et slikt innhold som skissert.

Jeg tror at dette er i konsentrat det viktigste av det jeg hadde å legge fram.

Formannen: Jeg takker utenriksministeren for redegjørelsen.

Jeg vil spørre om noen av medlemmene har noen ytterligere spørsmål å stille eller noe å bemerke i anledning det opplegg til en norsk holdning til disse spørsmål som utenriksministeren skisserte.

Hambro: Jeg vil si at jeg er helt enig i at Norge bør holde seg adgangen åpen til eventuelt å bli medlem. Det er jo i virkeligheten det eneste spørsmål som utenriksministeren ønsket å drøfte med oss. For min del kan jeg ikke forstå at det kan være noen norsk tvil på det området.

Oscar Torp: Det dekker også det som er min oppfatning.

Formannen: Er det andre som har noe å bemerke? Hvis ikke, kan vi vel gå ut fra at komiteen stort sett er enig i det som utenriksministeren fremla om vår holdning.

Så har utenriksministeren en annen lite sak som han gjerne ville nevne.

Utenriksminister Lange: En annen sak – og den er liten i sammenligning med dette.

Styret for India-fondet med tilslutning av India-fondets representantskap har innstillet og ber om Regjeringens godkjenning på at det av India-fondets kapital, som nå er på 21 millioner kroner, brukes 1 mill. kr. til øyeblikkelig hjelp til de flomherjete distrikter i India. Vi har sett en del på det i Utenriksdepartementet. Det er ikke tvil om at det ligger på siden av det formål som Stortinget har bevilget disse midlene til. Derfor har jeg ikke villet ta noe endelig standpunkt før jeg hadde hørt en reaksjon her i komiteen. På den andre siden er det ingen som helst tvil om at for det arbeidet som fondet gjør i India, ville det skape stor goodwill om man gikk til å yte en sådan engangshjelp i denne flomkatastrofe, som er av ganske store dimensjoner og hvor rask hjelp vil bety svært meget.

Hambro: Ja, jeg vil ikke ta opp noen debatt her om India-fondet. Men hvis det er riktig, som utenriksministeren gir uttrykk for, at det ligger ved siden av det som er trukket opp i reglene, så synes jeg Stortinget formelt burde gi sitt samtykke til at 1 million kroner blir anvendt på den måte som nevnt her.

Formannen: Jeg hadde tenkt å si det samme som hr. Hambro. Det skulle ikke være noe i veien for at Regjeringen innhenter Stortingets samtykke, og da skulle man jo føle seg mer på den sikre side så langt det kan reises tvil.

Utenriksminister Lange: Jeg takker da for det råd jeg har fått.

Formannen: Er det da andre som forlanger ordet eller andre som har noe å bringe fra før møtet heves? - Det er ikke skjedd.

Møtet hevet kl. 14.40.